

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เรื่องสำคัญที่จะต้องพิจารณาประกอบการวิจัยในครั้งนี้ คือ กระแสสังคมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการประมงชายฝั่งของประเทศไทย ปัญหาและวิธีการจัดการที่ได้ดำเนินการมาแล้ว การจัดการประมงชายฝั่งโดยองค์กรท้องถิ่น ตลอดจนสถานะประมงบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง รายละเอียดดังนี้

2.1 กระแสสังคมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กระแสการพัฒนาสังคมรูปแบบสังคมทุนนิยมเสรีหรือสังคมโลกาภิวัตน์ตามอย่างประเทศตะวันตก กำลังเกิดปัญหาเศรษฐกิจสังคมมากมาย ปัญหาในการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาวิกฤติด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ในอนาคต หรือก้าวมาถึงวิกฤติที่จะต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ และเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาใหม่ ในศตวรรษใหม่ต้องใช้ภูมิปัญญาแบบองค์รวม (united wisdom) ที่มีฐานจากธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ผสานเข้ากับภูมิปัญญาโลกตะวันออก โลกตะวันตก หรือความรู้วิทยาการสมัยใหม่ในยุคไร้พรมแดน (พิทยา, 2543)

ในอดีตราษฎรพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติได้อย่างไม่ขาดแคลน ชุมชนหรือหมู่บ้านพึ่งพากันได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 การเข้ามาของทุนนิยมหรือเศรษฐกิจเพื่อขายและส่งออก ได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตเพื่อการยังชีพที่พึ่งพาตนเองหรือพึ่งพาภายในชุมชน ในข้อนี้เห็นได้จากวิกฤติเศรษฐกิจไทยปี 2540 ที่ต้องตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกองทุนระหว่างประเทศ (IMF) ทำไมไม่รุนแรงกระทั่งเกิดสภาพขาดแคลนอาหาร จนประชาชนลุกขึ้นมาจ้องกลางเหมือนในประเทศอินโดนีเซีย หรือวุ่นวายเหมือนประเทศอื่นๆ คำตอบคือ ประชาชนอยู่ได้เพราะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองหรือเศรษฐกิจชุมชน (พิทยา, 2543) นอกจากนี้ผลของวิกฤติเศรษฐกิจทำให้ ภาคเกษตรกลับมามีความสำคัญต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นทางออกจากวิกฤติของประเทศ การเกษตรและการพัฒนาภาคเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและมั่นคง และเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของชนชาติไทย (ณรงค์, 2543) ปัจจุบันองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งได้ร่วมกันสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายชาวประมงขนาดเล็ก เป็นต้น และมีการวางแผนแม่บทพัฒนาตนเอง ร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์และวางรากฐานการพัฒนาแบบยั่งยืน (พิทยา, 2543)

อนุช (2545) กล่าวว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นประเด็นสำคัญที่โลกกำลังให้ความสนใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในขณะที่ เริงชัยและคณะ (2545) กล่าวว่า แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนในอนาคต ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญ 2 ประการ คือ ต้อง

สอดคล้องกับระบบนิเวศท้องถิ่น และต้องมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้มีประสิทธิภาพ

กระแสการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในโลกขณะนี้คือ ความยั่งยืนและการทำประมงอย่างรับผิดชอบ แต่ในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกปี 2504 ได้เปิดโอกาสให้ธุรกิจเอกชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบต่างๆ เปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและส่งออก ทรัพยากรประมงถูกทำลายลงไปมากเกินควร (Tokrisna and Duangsawadi, 1992) ในช่วงเวลา 38 ปี (2504-2542) ปลาชายเลนถูกทำลายไปกว่าครึ่งหนึ่ง (สุกรานต์, 2544) หญ้าทะเลและแนวปะการังก็เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ในพื้นที่ทะเลอันดามัน ในปี 2542 ปะการังเสื่อมโทรมสูงถึงครึ่งหนึ่งด้วย (กองประมงทะเล, 2542) ปัญหาวิกฤตินี้ส่งผลทั้งในทางระบบนิเวศและสังคมอย่างรุนแรง นับเป็นการสวนกระแสของโลกปัจจุบัน แต่งานวิจัยเพื่อปรับนโยบายของรัฐ และการค้นหาแนวทางในการจัดการประมงชายฝั่งยังมีน้อย งานวิจัยเรื่ององค์การชุมชนกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสมาคมหยาดฝนเมื่อสิบปีก่อนเป็นงานบุกเบิกชิ้นสำคัญ มีกรรขยาเครือข่ายของชุมชน ตลอดจนการที่รัฐรับรองสิทธิและอำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตน ได้เสริมศักยภาพของชุมชนในการพิทักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่ง ศิริพงษ์ (2543) กล่าวว่า แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจฉบับที่ 8 และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มุ่งเพิ่มศักยภาพของท้องถิ่นให้สามารถปกครองตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้กรอบพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ ก่อให้เกิดโอกาสสำคัญในการแก้ไขวิกฤติของประเทศ โดยใช้ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นฐานสำคัญและให้ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน ร่วมคิดร่วมทำ และพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานร่วมกับภาคีการพัฒนาทุกฝ่าย ภาครัฐควรถ่ายโอนอำนาจบางส่วนให้ชุมชน ณรงค์ (2543) กล่าวว่า การแก้ปัญหาของรัฐล่าช้ากว่าปรากฏการณ์ของปัญหา ยิ่งให้ความสำคัญกับบทบาทการพัฒนาในลักษณะหีบยื่นให้ กลับเป็นการทำลายขบวนการจัดการตนเองของประชาชนหรือภาคสังคม ความสัมพันธ์ของรัฐกับประชาชนจากเชิงอำนาจควรคลี่คลายสู่ความร่วมมือในลักษณะเป็นภาคีให้มากขึ้น

2.2 การจัดการประมงชายฝั่งของประเทศไทย

ประเทศไทยมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล 2 ด้านคือ ฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน มีแนวชายฝั่งทะเลยาว 2,610 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 378,000 ตารางกิโลเมตร (บุญเลิศ, 2530) มีชาวประมงอาศัยรวมกันเป็นชุมชนขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างตามจำนวนครัวเรือน และการพัฒนาของท้องถิ่นสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มชาวประมงพาณิชย์ และกลุ่มชาวประมงทะเลพื้นบ้าน (กึ่งवालส์, 2529) ส่วนใหญ่ครัวเรือนประมงทั้งหมดในประเทศไทยเป็นชาวประมงทะเลพื้นบ้าน ใช้เครื่องดัดท้ายเรือ และมีเพียงร้อยละ 9 เป็นชาวประมงพาณิชย์ใช้เรือขนาดใหญ่กว่า 10 คันกรอส (Tokrisana and Duangsawasdi, 1992)

จากการสำรวจสภาวะการประมงทะเลพื้นบ้านในบางจังหวัด พบว่าชาวประมงทะเลพื้นบ้านจังหวัดสตูล ประชากรมีฐานะยากจน และร้อยละ 90 ประกอบอาชีพประมงโดยวิธีดั้งเดิม ใช้เครื่องมือแบบง่ายๆ มีประสิทธิภาพต่ำ ชาวประมงมีภาระหนี้สินต่อนายทุนซึ่งเป็นผู้กวดการรับซื้อสัตว์น้ำ (พีระ และคณะ, 2527) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม หัวหน้าครอบครัวมีระดับการศึกษาต่ำ ลักษณะของครัวเรือนจะมีสมาชิกจำนวนมาก แต่มีผู้ทำงานหารายได้น้อย มีรายจ่ายสูงกว่าครอบครัวเกษตรกรโดยทั่วไป (พงศพัฒน์, 2530; พงศพัฒน์, 2531; วิชาญ และสันติ, 2532; อำพร, 2534) ชาวประมงทะเลพื้นบ้านในจังหวัดระนองมีรายได้จากอาชีพรองเช่น ทำการเกษตร รับจ้างทั่วไป และค้าขายเล็กๆ น้อยๆ (มนู และกุลภา, 2536) แต่ชาวประมงทะเลพื้นบ้านในเขตตำบลเทพา อำเภเทพา จังหวัดสงขลามีรายได้จากการทำการประมงเพียงอย่างเดียว (อำพร, 2530ก) การศึกษาทัศนคติของชาวประมงที่มีต่ออาชีพทำการประมงทะเลพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง พบว่าชาวประมงส่วนใหญ่ยังไม่คิดที่จะเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น (พงศพัฒน์, 2533) ในขณะที่แรงงานของครอบครัวในหมู่บ้านตันหยงเปาว์ จังหวัดปัตตานี ต้องไปเรียนหนังสือทำให้บางครอบครัวต้องว่าจ้างแรงงานภายนอกมาช่วยทำการประมง (อำพร, 2530ข)

Tokrisna and Duangsawadi (1992) กล่าวว่า การควบคุมการประมงของไทยที่ได้กระทำอยู่ประกอบด้วย การห้ามทำการประมงบางพื้นที่ กำหนดฤดูทำการประมง จำกัดเครื่องมือทำการประมง และใบอนุญาตทำการประมง เป็นต้น การควบคุมดังกล่าวเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งและมีการละเมิดข้อห้ามต่างๆ ซึ่งการจัดการประมงโดยอาศัยกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ดังนั้นปัจจุบันรัฐบาลพยายามที่จะให้ชาวประมงเข้าร่วมในการวางแผนการจัดการประมง ด้วยเชื่อว่าจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น กรมประมงจึงได้จัดสร้างแหล่งอาศัยสัตว์ทะเล (ปะการังเทียม) ตามชายฝั่ง เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และช่วยให้ผลผลิตสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวประมงทะเลพื้นบ้านจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น พร้อมทั้งช่วยลดปัญหาความขัดแย้งของชาวประมงทะเลพื้นบ้านกับชาวประมงพาณิชย์ด้วย ผลประโยชน์เหล่านี้ ทำให้ชาวประมงทะเลพื้นบ้านช่วยกันดูแลรักษาและปกป้องแหล่งอาศัยสัตว์ทะเลของตนไว้ (Pramokchutima and Vadhanakul, 1987) แต่แหล่งอาศัยสัตว์ทะเลจะมีประโยชน์สูงสุดเมื่อมีการจัดการที่ดี เช่น สามารถควบคุมจำนวนเรือ และชนิดของเครื่องมือประมงที่จับสัตว์น้ำได้ หากขาดการจัดการการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมจะทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมมากขึ้น (อำนาจ และคณะ, 2545ก)

ในที่สุดด้วยความพยายามของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว การจัดการทรัพยากรประมงของไทยก็ไม่ประสบความสำเร็จ ปริมาณทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่องนานกว่าสองทศวรรษ (ประภาส และอนุสรณ์, 2543) ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรประมงระหว่างประมงพาณิชย์กับชุมชนประมงทะเลพื้นบ้านยังเป็นปัญหาขัดแย้ง ดังกรณีปัญหาอวนรุน อวนลาก และ อวนล้อมปลาตะกั้งเป็นต้น ในประเทศอื่นๆ ก็เช่นกัน เพราะความล้มเหลวในการจัดการประมงชายฝั่งทะเลที่ดำเนินการ โดยรัฐจึงได้มีการพัฒนาระบบการจัดการประมงโดยชุมชน (community-based

fishery management) ซึ่งยอมรับกันว่า เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการควบคุม การแก้ไข ปัญหาความเสื่อมโทรม และความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรประมง

2.3 การจัดการประมงชายฝั่งโดยชุมชน

เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป แนวคิดการจัดการประมงชายฝั่งโดย ชุมชนจึงเกิดขึ้นแล้วในหลายพื้นที่ เช่น บริเวณอ่าวท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, บ้านตันหยงเปาว์ จังหวัดปัตตานี, บ้านคูซูด จังหวัดสงขลา (บรรจง, 2545) การจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน บริเวณอ่าวพังงา จังหวัดพังงา (ศูนย์พัฒนาประมงทะเลฝั่งอันดามัน, 2539) การจัดการทรัพยากร ประมงโดยชุมชนอ่าวปะทิว จังหวัดชุมพร (Southeast Asian fisheries development center and Department of fisheries, 2003) การจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนอ่าวบางสะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ และ การจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เป็นต้น

จากแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ให้คำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และเป็นการวางแผนที่ชุมชนและท้องถิ่นมี บทบาทในการจัดทำแผนจากเบื้องล่างขึ้นมาด้วย Yamamoto (1996) มีความเห็นว่าการจะพัฒนา ระบบการจัดการประมงโดยชุมชนนั้น ควรที่จะเริ่มจากการแก้ไขกฎหมายประมง ให้รองรับการ กระจายอำนาจแก่ชาวประมงเสียก่อน และส่งเสริมให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มของชาวประมง รวมทั้งรัฐ ควรวางแผนถึงรูปแบบการจัดการประมงที่จะใช้ การอนุญาตให้สิทธิการทำประมงและใบอนุญาต การทำประมง ก็ควรจะสอดคล้องกับรูปแบบของการจัดการประมงที่ได้วางแผนไว้ Wongsanga *et al.*, (1996) ทำการศึกษาทัศนคติของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในเขตอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัด จันทบุรี ที่มีต่อระบบนี้พบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่เห็นด้วยและคิดว่าระบบนี้จะลดข้อขัดแย้ง ระหว่างประมงทะเลพื้นบ้านกับประมงพาณิชย์ และยังเห็นด้วยว่าจะช่วยลดต้นทุนในการจับสัตว์น้ำ โดยที่ทางภาครัฐจะต้องออกกฎหมายเพื่อรองรับอย่างเร่งด่วน ชาวประมงพร้อมที่จะตั้งองค์กรขึ้น ในหมู่บ้าน

ปกรณ์ (2534) อ้างถึง ไพรัตน์ (2527) ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วม ชุมชนว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริมชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ ประชาชนและชุมชน ทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การ อาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่อง รวมกัน

แนวคิดและการกระทำดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่เริ่มให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนถึง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ก็ยังให้การสนับสนุนโดยกำหนดที่จะปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุน ท้องถิ่น และประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รับรองสิทธิชุมชน

เช่น การแก้ไขปรับปรุง พ.ร.บ. ประมง 2490 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

จนถึงปลายปี 2546 จากการสัมมนาเรื่อง “ทิศทางการพัฒนาการประมงในทะเลไทย” เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2546 ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้นำไปสู่การเกิดนโยบายที่จะกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง แต่การดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว ได้นำไปสู่การปฏิบัติเพียงแต่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น จึงยังไม่มีข้อสรุปถึงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงด้วยนโยบายดังกล่าวของประเทศไทย แต่ทั้งนี้ก็ได้มีตัวอย่างจากหลายประเทศในแถบเอเชียที่มีการจัดการประมงโดยชุมชน มีพัฒนาการมาเป็นเวลานานและไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการสั่งการ เช่น ตัวอย่างในประเทศญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา เป็นต้น

ระบบสิทธิการทำประมง (fishing right) ในประเทศญี่ปุ่นมีการพัฒนามากกว่า 250 ปี ได้เปิดโอกาสให้ชาวประมงมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง ในบริเวณที่ชาวประมงมีสิทธิในการทำประมงอยู่แล้ว (Yamamoto, 1993) ทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริหารการประมงและการควบคุมต่ำที่สุด สำหรับปัญหาที่ประสบในประเทศกำลังพัฒนามาก่อนที่จะนำระบบนี้ไปใช้ ก็คือต้องทำให้ชาวประมงมีมาตรฐานการดำรงชีพที่มั่นคง สร้างความเชื่อใจกันในการรวมกลุ่มและรัฐให้การช่วยเหลือสนับสนุนอย่างจริงจัง (Yahaya, 1992)

Harasawa (1992) กล่าวว่า ชาวประมงหรือกลุ่มสหกรณ์ประมงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์ และดูแลทรัพยากรประมงด้วยตนเองเพราะการจัดการโดยชุมชนของคณานั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า รับรู้ความต้องการของชุมชนมากกว่า และการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนนั้นๆ จะไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าขาดการให้สิทธิการทำประมงแก่พื้นที่นั้น สิทธิการทำประมงในประเทศญี่ปุ่น (Christy, 1992) แบ่งเป็น 3 แบบ คือ สิทธิทำการประมงบริเวณชายฝั่ง สิทธิในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และ สิทธิในการทำประมงโดยใช้โป๊ะเชือก นอกจากนี้ Kawaguchi and Naruko (1992) สรุปถึงการจัดการประมงชายฝั่งที่ปฏิบัติในประเทศญี่ปุ่นว่า ต้องใช้ความเข้าใจในการทำประมงทุกแบบ การประมงชายฝั่งมีผลกระทบอย่างมากจากการใช้แหล่งประมงร่วมกัน จึงต้องหาวิธีการที่จะให้การดำเนินชีวิตของชาวประมงดำรงอยู่ต่อไป

Naamin and Badrudin (1992) รายงานว่า ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีการก่อตั้งองค์กรท้องถิ่นควบคุมการทำประมงให้เป็นไปตามประเพณีหรือธรรมเนียม และกลไกของประชาคม โดยการควบคุมในเรื่องฤดูกาล เวลาเปิด-ปิดสำหรับทำการประมง ตลอดจนการจำกัดการใช้เครื่องมือประมง ซึ่งจะมีข้อปฏิบัติ ข้อบังคับ และบทลงโทษเช่น การยึดทรัพย์ ยึดเครื่องมือประมง หรือการถูกดำเนินคดี เป็นต้น Widana (1996) รายงานว่า รัฐบาลอินโดนีเซียมีการแบ่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบดูแลการประมง ให้แก่หน่วยงานในระดับจังหวัด พร้อมทั้งจัดสรร

แนวเขตพื้นที่เฉพาะให้แก่การประมงทะเลพื้นบ้าน และมีโครงการพัฒนาการจัดการประมงชายฝั่งจำนวนมาก เพื่อจะให้มีทรัพยากรที่ยั่งยืน และหลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมง

Pomeroy (1996) กล่าวว่า ระบบการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนในประเทศฟิลิปปินส์เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 1984 โดยมีโครงการสิทธิชุมชนขยายไปในพื้นที่ทั่วประเทศ Inoue (1992) ทำการศึกษาผลกระทบของโครงการต่อการประมงบริเวณอ่าว Panguil ในประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งมีการดำเนินการหลายกิจกรรม มีทั้งการจัดสร้างแหล่งอาศัยสัตว์ทะเล จัดประชุมชาวประมงเรื่องสิทธิ อำนาจหน้าที่ของการจัดการประมงท้องถิ่น การส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของกลุ่มชาวประมงซึ่งมีความแตกต่างในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี และสังคม Agbayani (1996) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนที่เกาะ Malalison ในประเทศฟิลิปปินส์เมื่อปี 1991 เริ่มจากการวิจัยสภาพชีววิทยาของทรัพยากรชายฝั่ง เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการปกครองชุมชน เพื่อสนับสนุน และเรียนรู้ประสบการณ์จากกลุ่มชาวบ้าน นักวิทยาศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ จะได้นำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

Atapattu และ Daryartne (1992) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรชายฝั่งในประเทศศรีลังกาเกิดขึ้นภายหลังการทำประมงกึ่งมีความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างเรืออวนลากกับเรืออวนลอยกึ่ง โดยกลุ่มเรืออวนลอยกึ่งต้องการให้มีการห้ามใช้เรืออวนลากกึ่ง จนทำให้กลุ่มเรืออวนลากกึ่งต้องตั้งสมาคมขึ้น ทำหน้าที่ควบคุมการทำประมง วางข้อบังคับจำนวนเที่ยว และพื้นที่สำหรับทำการประมง เพื่อลดความขัดแย้งลง และรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนการก่อตั้งสหกรณ์ชาวประมงในระดับหมู่บ้าน เพื่อเสริมการออกข้อบังคับ ควบคุม ให้นำไปสู่การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรบริเวณหมู่บ้าน

วัฒนา (2544) ได้นำเสนอถึงวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ทั้งองค์กรชุมชนและหน่วยงานของรัฐ ที่ร่วมรับรู้ แลกเปลี่ยนความเข้าใจ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจและการกระทำบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจากทุกฝ่าย และคิดว่าอ่าวปัตตานีน่าจะนำระบบวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมกัน มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของอ่าวปัตตานีและสังคมวัฒนธรรม ปัญหาการจัดการการประมงเป็นเรื่องที่ซับซ้อน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับบริบททางเศรษฐกิจและการเมือง ทั้งระดับจุลภาคและมหภาค โดยเฉพาะเรื่องนโยบาย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อแบบแผนการใช้ทรัพยากร ที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ

2.4 สถานะประมงบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง

การทำประมงของประเทศไทยได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 โดยมีการออกประกาศกำหนดการอนุญาตให้ผู้ชำนาญต่างด้าวลงเรือประมงในเขตการประมงของไทยเพื่อฝึกสอนชาวประมงให้มีความชำนาญในการใช้เครื่องมือ นอกจากนี้ได้ร่วมมือกับรัฐบาลของประเทศสาธารณรัฐเยอรมันทดลองใช้อวนลากแผ่นตะเภาในอ่าวไทยเมื่อปี พ.ศ. 2504 ทำให้อวนลากหน้าดินได้รับความนิยมมาก ส่วนการประมงปลาผิวน้ำเริ่มมีความสำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็น

ต้นมา การประมงทะเลก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องเช่น อุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้าสัตว์น้ำ ต่อเรือ อาหารกระป๋อง ห้องเย็น อุตสาหกรรมแปรรูปปลาป่น ตลอดจนเป็นแหล่งจ้างแรงงานที่สำคัญ สภาวะประมงบริเวณอ่าวไทยตอนล่างซึ่งประกอบด้วยทะเลในอาณาเขตของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส มีปริมาณการจับสัตว์น้ำ อัตราการจับสัตว์น้ำของเรือประมงพาณิชย์ อัตราการจับสัตว์น้ำของเรือสำรวจ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชนิดของผลจับสัตว์น้ำ ดังนี้

2.4.1 ปริมาณการจับสัตว์น้ำ

ปริมาณการจับสัตว์น้ำทั้งหมดจากเครื่องมือประมงทุกชนิดในบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง ในช่วงปี พ.ศ. 2514-2533 พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 115,212 ตัน ในปี พ.ศ. 2514 เป็น 274,904 ตัน ในปี พ.ศ. 2516 หลังจากนั้นในปีถัดไปปริมาณการจับลดลงเหลือเพียง 216,120 ตัน ทั้งนี้เนื่องจากได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์น้ำมันราคาแพง แต่กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกครั้ง จนถึง 256,477 ตัน ในปี พ.ศ. 2525 ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการพัฒนาการทำประมงปลา ผิวน้ำ อีกทั้งในปี พ.ศ. 2525 เป็นปีสุดท้ายที่กรมประมงได้เปิดโอกาสให้ชาวประมงอวนลากและ อวนรุนจดทะเบียน เพื่อจะประกาศใช้มาตรการจำกัดจำนวนอวนลากและอวนรุน หลังจากปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ปริมาณการจับมีการผันแปรอยู่ในช่วงแคบๆ จนมีปริมาณการจับสูงสุดในปี พ.ศ. 2533 เท่ากับ 393,323 ตัน หลังจากนั้นลดลงอย่างรวดเร็วเหลือเพียง 223,085 ตัน ในปี พ.ศ. 2535 ทั้งนี้เนื่องจากประสบกับปัญหาการค่าน้ำมันแพงซึ่งเป็นผลกระทบจากสงครามอ่าวเปอร์เซีย เมื่อสถานการณ์น้ำมันเริ่มดีขึ้น ประกอบกับชาวประมงพัฒนาการทำประมงขึ้น โดยเฉพาะการทำ ประมงปลาผิวน้ำ ทำให้ปริมาณการจับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนสูงสุดในปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 404,760 ตัน ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงปี พ.ศ. 2514-2523 มีผลจับส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 50 เป็นปลา เป็ดซึ่งเป็นสัตว์น้ำขนาดเล็กทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม ส่งผลให้ผลจับลดลงเหลือ 196,172 ตัน ในปี พ.ศ. 2546 (ตารางที่ 2) และพบว่า ผลจับส่วนใหญ่ได้จากอวนลากแผ่นตะเฒ่มากถึงร้อยละ 52 รองลงมา คือ อวนลากคู่ร้อยละ 26 และอวนล้อมร้อยละ 7 เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงปริมาณการจับของกลุ่ม สัตว์น้ำที่มีความสำคัญทั้งในด้านปริมาณการจับและมูลค่า เช่น ปลาดุก ปลาน้ำจืด ปลาปากคม ปลาทราย แดง ปลาลัง ปลาทู หมึกกล้วย หมึกกระดอง กุ้งฝอย และปูม้า พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงปริมาณการจับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 2 ปริมาณการจับสัตว์น้ำในบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	ปลาเศรษฐกิจ		ปลาเปิด	
		ปริมาณ (ตัน)	เปอร์เซ็นต์	ปริมาณ (ตัน)	เปอร์เซ็นต์
2514	115,212	38,099	33.1	77,113	66.9
2515	183,314	57,035	31.1	126,279	68.9
2516	274,904	102,653	37.3	172,251	62.7
2517	216,120	71,875	33.3	144,245	66.7
2518	225,464	79,811	35.4	145,653	64.6
2519	274,813	109,370	39.8	165,443	60.2
2520	272,799	103,904	38.1	168,895	61.9
2521	296,305	99,870	33.7	196,435	66.3
2522	293,395	109,824	37.4	183,571	62.6
2523	324,964	129,538	39.9	195,426	60.1
2524	293,738	151,929	51.7	141,809	48.3
2525	356,477	192,336	54.0	164,141	46.0
2526	341,577	178,089	52.1	163,488	47.9
2527	320,793	176,050	54.9	144,743	45.1
2528	330,435	206,089	62.4	124,346	37.6
2529	378,689	219,980	58.1	158,709	41.9
2530	376,972	189,324	50.2	187,648	49.8
2531	362,972	190,558	52.5	172,414	47.5
2532	349,763	170,493	48.7	179,270	51.3
2533	393,323	201,665	51.3	191,658	48.7
2534	367,921	168,657	45.8	199,264	54.2
2535	223,085	100,598	45.1	122,487	54.9
2536	280,536	129,605	46.2	150,931	53.8
2537	404,760	-	-	-	-
2539	361,708	-	-	-	-
2540	346,503	-	-	-	-
2541	344,362	185,426	53.8	158,936	46.2
2543	243,809	125,627	51.5	118,182	48.5
2544	185,251	106,311	57.4	78,940	42.6
2545	196,861	114,417	58.1	82,444	41.9
2546	196,172	118,759	60.5	77,413	39.5

ที่มา : กรมประมง (2516-2532; 2544-2547; 2548) และ อำนวย (2550)

ตารางที่ 3 ปริมาณการจับ (ตัน) ของสัตว์น้ำชนิดที่สำคัญในบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง

ปี พ.ศ.	ปลา ตาหวาน	ปลา ปากคม	ปลา ทรายแดง	ปลา ดั่ง	ปลา ทุ	หมึก กล้วย	หมึก กระดอง	กุ้ง ฝอย	ปูม้า
2514	1,736	1,537	3,251	0	1,242	3,623	2,486	4,733	929
2515	1,964	1,294	4,103	334	2,119	5,080	3,802	12,241	1,263
2516	1,775	2,810	4,010	933	1,877	4,977	4,926	21,515	3,619
2517	1,326	1,279	3,216	1,287	2,631	5,941	4,021	13,748	2,337
2518	2,522	2,464	6,418	575	2,775	5,973	4,959	10,738	2,061
2519	2,766	3,028	5,747	1,744	3,438	7,484	6,345	12,453	2,382
2520	4,401	2,358	4,270	969	2,517	12,248	8,808	9,784	1,903
2521	3,593	2,367	5,813	1,063	2,897	11,993	9,216	17,128	2,634
2522	2,885	2,624	6,163	3,396	4,138	8,862	7,427	11,860	1,970
2523	3,634	3,437	6,253	3,865	6,236	8,979	7,551	11,539	2,237
2524	3,059	2,506	4,313	3,537	7,418	7,474	6,426	14,149	1,839
2525	1,980	1,464	3,515	4,516	8,700	12,105	13,084	51,051	1,760
2526	2,108	1,951	3,118	5,055	6,028	13,554	18,957	50,371	1,822
2527	2,260	2,590	3,971	3,328	10,836	10,811	17,802	39,411	1,843
2528	1,911	1,970	3,777	10,371	11,447	9,625	11,407	34,449	1,744
2529	3,457	3,350	5,009	9,330	1,762	13,212	12,974	40,754	2,320
2530	9,069	5,256	7,396	2,865	2,956	14,684	11,468	36,301	3,122
2531	6,222	4,875	5,639	765	9,892	13,042	11,204	30,955	2,842
2532	5,513	3,032	4,923	1,863	9,065	11,673	12,926	30,343	2,369
2533	6,144	1,786	4,348	1,352	9,978	11,689	15,736	34,478	2,869
2534	6,435	4,754	8,718	756	23,929	14,413	15,334	30,686	2,059
2535	2,504	2,598	4,451	436	4,972	7,893	7,853	26,859	1,206
2536	11,560	4,351	9,192	1,094	5,048	13,078	10,938	22,588	2,522
2541	20,995	9,083	7,947	4,539	13,719	10,342	10,699	19,440	5,273
2543	12,586	4,079	6,661	2,532	1,445	8,190	7,154	15,548	5,368
2545	5,111	5,615	6,957	1,493	1,738	5,931	6,067	11,701	886
2546	5,354	3,935	6,450	1,574	2,361	5,510	5,414	12,601	1,403

ที่มา : กรมประมง (2516-2532; 2544-2547; 2548) และอำนาจ (2550)

2.4.2 อัตราการจับและองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรืออวนลาก

อัตราการจับและองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรืออวนลากบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง ที่เข้ามาขนถ่ายสัตว์น้ำที่ทำเทียบเรือประมงและแพปลาระหว่างปี พ.ศ. 2536 - 2548 ของเรือประมงแต่ละประเภทมีดังนี้

1. เรืออวนลากแผ่นตะเฒ่ขนาดเล็ก

อัตราการจับสัตว์น้ำมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อยโดยในช่วงปี พ.ศ. 2545 ถึง 2548 มีอัตราการจับต่ำกว่า 20 กก./ชม. สัตว์น้ำที่จับได้จะมีสัดส่วนของปลาเป็ดคั้นแปรอยู่ในช่วงระหว่างร้อยละ 26 ถึง 45 (ตารางที่ 4) โดยที่สัดส่วนของปลาเป็ดมีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 4 อัตราการจับ (กก./ชม.) และองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรืออวนลากแผ่นตะเฒ่ขนาดเล็ก

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	สัตว์น้ำเศรษฐกิจ		ปลาเป็ด	
		อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์	อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์
2536	24.00	13.55	56	10.45	44
2537	22.64	12.95	57	9.69	43
2538	21.24	11.67	55	9.57	45
2539	21.16	13.83	65	7.33	35
2540	25.92	18.11	70	7.81	30
2541	25.54	15.75	62	9.79	38
2542	26.08	18.07	69	8.01	31
2543	21.58	15.22	71	6.36	29
2544	28.82	21.46	74	7.36	26
2545	17.46	13.45	77	4.01	23
2547	16.60	10.48	63	6.12	37
2548	15.72	10.64	68	5.08	32

ที่มา : อำนวย (2550)

2. เรืออวนลากแผ่นตะเฒ่ขนาดกลาง

ในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2548 อัตราการจับสัตว์น้ำมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วง 25.93 - 56.67 กก./ชม. โดยที่สัดส่วนของปลาเป็ดมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วงระหว่างร้อยละ 46 - 56 (ตารางที่ 5)

3. เรืออวนลากคู่

อัตราการจับลดลงอย่างรวดเร็วจาก 330.54 กก./ชม. ในปี พ.ศ. 2536 เป็น 114.33 กก./ชม. ในปี พ.ศ. 2548 โดยผลการจับส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 50 จะเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 5 อัตราการจับ (กก./ชม.) และองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรืออวนลากแผ่นตะเฆ่ขนาดกลาง

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	สัตว์น้ำเศรษฐกิจ		ปลาเปิด	
		อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์	อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์
2536	43.5	20.23	47	23.27	53
2537	37.57	17.67	47	19.90	53
2538	34.52	15.26	44	19.26	56
2539	36.6	17.70	48	18.90	52
2541	35.81	17.94	50	17.87	50
2543	34.5	18.49	54	16.01	46
2544	56.67	28.44	50	28.23	50
2545	41.47	18.66	45	22.81	55
2547	38.34	19.10	50	19.24	50
2548	25.93	11.74	45	14.19	55

ที่มา : อำนวย (2550)

ตารางที่ 6 อัตราการจับ (กก./ชม.) และองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรืออวนลากคู่

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	สัตว์น้ำเศรษฐกิจ		ปลาเปิด	
		อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์	อัตราการจับ	เปอร์เซ็นต์
2536	330.54	203.97	62	126.57	38
2539	254.94	145.62	57	109.32	43
2543	220.09	95.16	43	124.93	57
2544	264.12	140.59	53	123.53	47
2545	292.25	162.13	55	130.12	45
2547	150.18	88.36	59	61.82	41
2548	114.33	68.58	60	45.75	40

ที่มา : อำนวย (2550)

2.4.3 อัตราการจับและองค์ประกอบสัตว์น้ำจากเรือสำรวจของกรมประมง

การสำรวจความชุกชุมของสัตว์น้ำในบริเวณอ่าวไทยตอนล่างด้วยเรือสำรวจของกรมประมงเพื่อทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอัตราการจับสัตว์น้ำระหว่างปี พ.ศ. 2509 - 2544 พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2509 ถึง 2518 อัตราการจับลดลงอย่างรวดเร็ว จาก 205.91 กก./ชม. ในปี พ.ศ. 2509 เป็น 61.59 กก./ชม. ในปี พ.ศ. 2518 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2519 อัตราการจับเพิ่มขึ้นเล็กน้อย เป็น 92.36 กก./ชม. และมีแนวโน้มค่อยลดลงเหลือเพียง 16.42 กก./ชม. ในปี พ.ศ. 2544 โดยในช่วงปี พ.ศ.

2546 ถึง 2548 เริ่มมีแนวโน้มน้ำเพิ่มขึ้นเล็กน้อย องค์ประกอบสัตว์น้ำที่จับได้ พบว่า ส่วนใหญ่เป็น สัตว์น้ำเศรษฐกิจมีสัดส่วนเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วงร้อยละ 50.34 ถึง 83.50 ส่วนปลาเปิดซึ่งเป็นปลา ขนาดเล็ก ไม่นิยมบริโภคมีปริมาณน้อย (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 อัตราการจับสัตว์น้ำ (กก./ชม.) ของเรือสำรวจกรมประมงบริเวณอ่าวไทยตอนล่าง

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	สัตว์น้ำเศรษฐกิจ		ปลาเปิด	
		อัตราการจับ (กก./ชม.)	ร้อยละ	อัตราการจับ (กก./ชม.)	ร้อยละ
2509	205.91	128.64	62.47	77.27	37.53
2510	204.65	168.58	82.37	36.07	17.63
2511	177.50	140.07	78.91	37.43	21.09
2512	179.26	131.22	73.20	48.04	26.80
2513	164.74	109.45	66.44	55.29	33.56
2514	111.43	90.28	81.02	21.15	18.98
2515	82.95	58.64	70.69	24.31	29.31
2516	82.86	49.63	59.90	33.23	40.10
2517	74.28	58.08	78.19	16.20	21.81
2518	61.59	42.18	68.49	19.41	31.51
2519	92.36	61.30	66.37	31.06	33.63
2520	75.58	51.42	68.03	24.16	31.97
2521	66.36	45.31	68.28	21.05	31.72
2522	68.64	43.74	63.72	24.90	36.28
2523	67.23	42.71	63.53	24.52	36.47
2524	48.96	35.62	72.75	13.34	27.25
2525	46.73	30.02	64.24	16.71	35.76
2526	59.36	40.29	67.87	19.07	32.13
2527	61.18	37.18	60.77	24.00	39.23
2528	51.15	29.35	57.38	21.80	42.62
2529	57.43	33.62	58.54	23.81	41.46
2530	49.70	27.65	55.63	22.05	44.37
2531	31.10	20.74	66.69	10.36	33.31
2532	20.83	14.55	69.85	6.28	30.15
2534	38.52	19.68	51.09	18.84	48.91
2536	25.14	15.26	60.70	9.88	39.30
2538	16.88	10.92	64.69	5.96	35.31
2540	17.74	8.93	50.34	8.81	49.66
2544	16.42	13.71	83.50	2.71	16.50

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	สัตว์น้ำทั้งหมด	สัตว์น้ำเศรษฐกิจ		ปลาเปิด	
		อัตราการจับ (กก./ชม.)	ร้อยละ	อัตราการจับ (กก./ชม.)	ร้อยละ
2546	17.75	12.51	70.48	5.24	29.52
2547	27.92	15.35	54.98	12.57	45.02
2548	28.74	19.98	69.52	8.76	30.48

ที่มา : อำนวย (2550)

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชนิดของสัตว์น้ำพบว่า สัตว์น้ำชนิดเด่นมีการเปลี่ยนแปลงจากสัตว์น้ำที่มีขนาดใหญ่ มีช่วงชีวิตยาว เช่น ปลากระเบน ปลากดทะเล และปลากะพง เป็นกลุ่มสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็ก โตเร็วและช่วงชีวิตสั้น เช่น หมึกกล้วย ปลาแพะ และหมึกกระดอง (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชนิดสัตว์น้ำชนิดเด่น 10 ชนิด จากผลจับของเรือสำรวจ บริเวณอ่าวไทยตอนล่าง

ชนิด	2509	ชนิด	2514	ชนิด	2524	ชนิด	2534	ชนิด	2544
ปลาเปิด	37.53	ปลาเปิด	18.98	ปลาเปิด	27.25	ปลาเปิด	48.91	หมึกกล้วย	31.55
กระเบน	11.96	หมึกกล้วย	11.42	หมึกกล้วย	16.97	หมึกกล้วย	12.41	ปลาเปิด	16.50
ทรายแดง	7.66	ทรายแดง	9.83	ทรายแดง	12.68	ดาโต	11.79	แพะ	6.21
สีกุน	6.87	ดาโต	9.75	ดาโต	9.33	ปากคม	4.72	ดาโต	5.24
แพะ	5.58	แพะ	7.83	ปากคม	7.58	ทรายแดง	4.26	หมึกกระดอง	4.87
กดทะเล	4.46	สีกุน	6.69	หมึกกระดอง	6.19	แพะ	2.31	ทรายขาว	4.75
ทรายขาว	4.02	ปากคม	4.67	สีกุน	4.25	ทรายขาว	2.26	สีกุน	4.69
กะพง	3.12	ทรายขาว	4.08	สาก	1.53	สีกุน	1.92	ทรายแดง	4.14
หมึกกล้วย	2.24	ดอกหมาก	3.58	แพะ	1.39	หมึกกระดอง	1.66	ปากคม	3.53
หมึกกระดอง	2.06	กดทะเล	2.93	กะรัง	1.27	กะรัง	1.53	ปลาหน้าดินอื่นๆ	2.56

ที่มา : อำนวย (2550)

2.4.4 สถานะทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตทะเลชายฝั่ง 10 กิโลเมตร

จากการสำรวจความชุกชุมของสัตว์น้ำในเขตทะเลชายฝั่ง 10 กิโลเมตร บริเวณจังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี ด้วยเรือวนลากแผ่นตะเฆ่ขนาดเล็ก พบว่า ในเขตทะเลชายฝั่งซึ่งเป็นแหล่งอาศัย หลบภัย สืบพันธุ์วางไข่ และแหล่งเจริญวัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน

ของแต่ละจังหวัดมีความชุกชุมของสัตว์น้ำน้อย มีอัตราการจับอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันระหว่าง 17.30-23.58 กก./ชม. โดยองค์ประกอบสัตว์น้ำส่วนใหญ่เป็นปลาเปิด (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 อัตราการจับสัตว์น้ำเฉลี่ย (กก./ชม.) ในเขตทะเลชายฝั่ง 10 กิโลเมตร บริเวณจังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี

กลุ่มสัตว์น้ำ	อัตราการจับ (กก./ชม.)		
	นครศรีธรรมราช ¹	สงขลา ²	ปัตตานี ³
ปลาหน้าดิน	2.481	4.671	6.613
ปลาผิวน้ำ	0.693	0.432	0.308
ปลาหมึก	1.747	1.258	1.122
กุ้ง	0.991	4.772	0.277
ปู	0.237	0.162	0.213
สัตว์น้ำอื่นๆ	0.289	0.289	0.369
ปลาเปิด	10.857	11.996	11.054
สัตว์น้ำทั้งหมด	17.295	23.580	19.956

ที่มา: 1 วิรัตน์ และคณะ (กำลังตีพิมพ์)

2 สุวรรณทนา และคณะ (2548)

2.5 ประวัติการทำประมง พัฒนาการใช้เครื่องมือประมงประเภทต่าง ๆ และการทำประมงในรูปแบบต่าง ๆ

การทำประมงชายฝั่งของไทยมีมาตั้งแต่เมื่อก่อนมักเป็นเครื่องมือประจำที่ เช่น โป๊ะและ โพงพาง เป็นต้น ทำการประมงโดยใช้เรือใบ เรือแจว และเรือพายซึ่งไม่เป็นที่นิยมในยุคสมัยที่ ปริมาณสัตว์น้ำลดจำนวนลงมาก เครื่องมือประจำที่ไม่สามารถออกไปล่าสัตว์น้ำ แต่ความเจริญทาง เทคโนโลยีการประมงมีมากขึ้น เครื่องยนต์เรือที่มีขนาดเล็กลงทำให้สามารถติดตั้งในเรือลำเล็กได้ และมีกำลังมากขึ้น ทำให้ชาวประมงมั่นใจว่าจะหลบเข้าฝั่งได้ทันเมื่อมีพายุหรือคลื่นลมแรง มีวิฤต ติดต่อกันในทะเลเมื่อเครื่องยนต์เสียหรือต้องการความช่วยเหลือ มีเครื่องมือหาพิกัดจาก ดาวเทียม (Global Positioning Systems, GPS) กำหนดทิศทางเมื่อมองไม่เห็นฝั่ง สาเหตุเหล่านี้ทำให้ การประมงพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ยุคนี้แหล่งทำการประมงได้ขยายออกไปไกลจากฝั่ง เกิน 20 กิโลเมตร แต่ถือได้ว่ายังมีการพัฒนาเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับการใช้เครื่องมือประมงที่ ทันสมัยของการประมงพาณิชย์ ซึ่งมีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับหาฝูงปลา และเครื่องนำทางที่ สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ทั้งในการใช้เรือและอุปกรณ์ทำการประมง (วนินทร, 2536) การทำ

ประมงด้วยเครื่องมือประจำที่ เช่น โป๊ะ โพงพาง หรือรั้วไซมาน มักทำกันบริเวณริมฝั่งในสถานที่ที่ตื้นหรือปากเสาได้เท่านั้น น้ำลึกไม่เกิน 20 เมตร (หน่วยสำรวจแหล่งประมง, 2515)

ชนิดของเครื่องมือประมงชายฝั่งที่สำรวจเฉพาะฝั่งอ่าวไทยในปี 2527 ตั้งแต่จังหวัดตราดถึงนราธิวาส จำนวนหมู่บ้านชาวประมง 1,200 หมู่บ้าน มีเครื่องมือประมงชายฝั่ง 34 ชนิด เครื่องมือประมงที่มีจำนวนมากที่สุดคือ อวนจมปู รองลงมาคือ อวนจมกุ้ง เครื่องมือประมงสองชนิดนี้เป็นที่นิยมในหมู่บ้านชาวประมงเนื่องจากสัตว์น้ำที่จับได้มีราคาสูง (เขียน, 2527) ต่อมามีการสำรวจเครื่องมือประมงทะเลพื้นบ้านของไทย ที่ชาวประมงทะเลพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังนิยมใช้อยู่ในปี 2532 ตามหมู่บ้านประมงบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยและฝั่งทะเลอันดามันพบมีจำนวนมากถึง 61 ชนิด เครื่องมือประมงที่มีปริมาณการจับสัตว์น้ำสูง และทำรายได้หลักให้แก่ชาวประมง แบ่งได้ 7 ประเภท คือ อวนจมปู อวนไคหมึก ลอบหมึก ลอบปลา คราดหอยลาย อวนรุน และอวนลอยปลาชนิดต่างๆ (สุพล, 2532)

Amupapboon (2004) รายงานผลการสำรวจชนิดเครื่องมือประมงบริเวณอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพรพบ จำนวน 27 ชนิด ส่วนใหญ่ประกอบด้วย แหจับหมึก ลอบหมึก อวนจมปู และลอบปูพับได้ ทั้งนี้ลอบหมึกและอวนจมปูออกทำการประมงไกลเกินกว่า 3000 เมตรจากฝั่ง

นาวิน (2527) ศึกษาการทำประมงทะเลพื้นบ้านพบว่า ชาวประมงทะเลพื้นบ้านออกทำการประมงปีละ 10 เดือนๆ ละประมาณ 15 วัน ถ้าเป็นการทำประมงอวนจมกุ้งจะออกทำการประมงเดือนละ 5-7 วัน ฤดูกาลทำการประมงของเครื่องมือประมงที่สำคัญหมุนเวียนกันตลอดทั้งปี

2.6 สถานการณ์การประมงสู่สถานการณ์ปัญหาทางสังคม

เช่น การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรประมง การเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (ความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์) การเปลี่ยนแปลงอาชีพ วิถีชีวิต บทบาทหญิงชาย การอพยพย้ายถิ่น แรงงานต่างด้าว ยาเสพติด ความรุนแรง

จากการสำรวจสถานะการประมงทะเลพื้นบ้านในภาคใต้ พบว่าชาวประมงทะเลพื้นบ้านมีฐานะยากจน และร้อยละ 90 ประกอบอาชีพประมงโดยวิธีดั้งเดิม ใช้เครื่องมือแบบง่ายๆ มีประสิทธิภาพต่ำ ชาวประมงเหล่านี้มีภาระหนี้สินต่อนายทุนซึ่งเป็นผู้ผูกขาดการรับซื้อสัตว์น้ำ (พีระและคณะ, 2527) และส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม หัวหน้าครอบครัวมีระดับการศึกษาต่ำ ลักษณะของครัวเรือนจะมีสมาชิกจำนวนมาก แต่มีผู้ทำงานหารายได้จำนวนน้อย มีรายจ่ายสูงกว่าครอบครัวเกษตรกรโดยทั่วไป (พงศพัฒน์, 2530; พงศพัฒน์, 2531; วิชาญ และสันติ, 2532) รายได้ไม่แน่นอนการออกทะเลจับสัตว์น้ำไม่สามารถทำได้ทุกวันมักเป็นไปตามฤดูกาล

สุพล (2528) กล่าวว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงเกิดจากสองสาเหตุคือ จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีประมง และการทำการประมงผิดวิธี ผิดหลักอนุรักษ์ หรือผิดกฎหมาย เช่น การทำอวนรุนเคย โป๊ะยก การดัดแปลงเครื่องดูดแรมมาจับหอยลาย การใช้อวนตาถี่ โพงพาง การทำประมงอวนลากในเขตห้ามทำการประมง 3 กิโลเมตรจากฝั่ง ใช้อัตราระเบิด และอื่นๆ